

ETOLOGIE PRASAT

PŮVOD PRASAT

- **domestikace asi před 10 000 lety** na území Turecka, druhá vlna 6500-4000 let př. n.l. (Evropa, Persie, Afrika, Čína)
- *S. scrofa*, prase divoké
- *S. scrofa f. domestica*

Přirozený habitat *Sus scrofa*

- **mírné pásmo Evropy, Asie, severní Afriky**
- **diurnální species** - ferální a divoké prase bývá **aktivní víc v noci**
- obývá různorodá přírodní prostředí, původně lužní listnaté lesy s porosty vodních rostlin, dnes od nížin až k horám, je **pohyblivé, snadno mění habitat, není teritoriální**
- vyhledávají **vlhčí lesy, bahnitá místa s mělkou vodou** využívají jako kaliště

Sus scrofa - životní cyklus

- **tlupy vznikají sdružováním bachyň**, které se znají
- **k tlupě se na podzim přidávají i loňská selata** (lončáci), která potřebují vedení matky při hledání potravy v zimě - **smíšené tlupy**
- **kanec (kňour) žije osaměle, vzdálen od tlupy, přibližuje se pouze v údobí říje (chrutí)**
- **po celý rok se kaliští**
- **denní aktivita: 8-11 h, z toho 85 % hledání a příjem potravy, 5 % hry a zbytek jiná činnost**; mladší zvěř je aktivnější; odpočinek cca 11 h/den
- **černá zvěř je velmi družná (nejmenší tlupou je rodina - matka a selata)**
- **období rozmnožování - chrutí** - cca 4-6 týdnů, dle počasí, **nejčastěji v listopadu a prosinci až lednu**
- **souboje mezi kňoury končí útekem slabšího**
- **selata se rodí v březnu až květnu**

- bachyně si **před porodem připraví hnízdo**
- **po porodu (metání) se selata sama zbavují plodových obalů, přetrhnou pupeční šňůru, matka je neolizuje, požírá placenty**
- **ihned po narození vyhledávají struky, již v prvních dnech obsazuje každé sele „svůj“ struk**
- selata zůstávají v loži 8-10 dní, poté doprovázejí matku, která je kojí asi 2 měsíce
- v 6-8 týdnech je matka přivádí do tlupy, kterou vede stará, zkušená bachyně

Smysly

Sluch

- **velmi dobře vyvinutý**
- pokládán za **druhý nejdůležitější smysl po čichu**
- prase **natáčí hlavu a uši za zvukem**
- **vydává na 20 vokálních signálů**, 6 z nich identifikuje člověk (chrochtání, štěkání, kvikot)
  - chrochtání tiché dlouhé – vyjadřuje spokojenost, pohodu
  - chrochtání tiché krátké – při odpočinku pozoruje okolí
  - chrochtání silní hluboké přerušované - vyhrožování
  - kvičení - reakce na ohrožení, pocit strachu (zvednutí, injekce...)
  - krátké chrochtání prasnice – matka svolává mláďata
  - krátké štěkavé zvuky – při hře, či při úleku

Zrak

- pokládán za **méně významný**
- **vidí špatně do dálky, malý úhel vidění**
- **citlivá na změny světla**, bázlivá pokud mají vejít do málo osvětlených prostor

Čich

- **nejvýznamnější ze smyslů**
- **individuální vzájemná identifikace, vyhledávání a přijímání potravy**

- vyhledávání říjných prasnic kancem
- vyhledávají lanýže (nově např. drogy)

Chuť

- dobře vyvinutá (slaná, sladká, hořká, kyselá)

Sus scrofa f. domestica

- **domestikace** modifikovala prase z bojovného, pohyblivého divokého zvířete v ovladatelnějšího tvora, který se dobře přizpůsobuje i podmínkám omezeného pohybu ve stájích
- rychlost, s jakou se divoké prase přizpůsobilo změněným životním podmínkám, dokumentuje jejich **velkou plasticitu v projevech chování**
- v jižní Evropě, na Balkáně je lidé vyháněli na bukvice a žaludy
- taková **prasata občas zdivočela, křížila se s divokými zvířaty (*Sus scrofa*), a z nich vznikala ferální (zdivočelá) prasata**
- i populace ferálních prasat tvoří matriarchální skupiny

Sociální struktura

- sociální struktura prasete domácího se neliší od struktury prasat divokých či ferálních
- prase patří ke kontaktním druhům zvířat
- v intenzivních chovech prasat přirozenou sociální strukturu zachovat není možné, zvířata jsou přeskupována podle věku a velikosti do skupin podle chovatelských potřeb

Sociální struktura - hierarchie

- prvním typem hierarchie v životě prasat je jejich pořadí u struků
- po odstavu se ve skupinách selat zastavovaných k výkrmu opět vytváří **hierarchie**; v prvních minutách se navzájem očichávají a poté **dochází k agresivním projevům**; někteří, obvykle větší a těžší jedinci, začínají kousat jiná selata; projevy agrese bývají nejčastější v prvních 24 hodinách po spojení několika vrhů selat.

Sociální chování

- **proces vytváření hierarchie trvá několik dní**, avšak boje mezi selaty mohou přetrvávat několik týdnů
- ve společném kotci bývají **prasničky agresivnější než vepřici**
- **kanci bývají nad prasnicemi dominantní**

Sociální chování - hierarchie

- v chovu je vhodnější nižší hustota naskladnění na jeden kotec; **stabilní skupiny bývají do 20 jedinců**
- **projevy sociálního chování jsou vázány na komunikaci - zvířata si vyměňují signály zvukové, zrakové, čichové, chuťové**

Explorační chování

- **čichem, dotekem, kousáním, zrakem**
- **začíná v 1. dnu života**
- **intenzivní po odpočinku, změně prostředí, ve stresu**
- **při velké intenzitě světla**
- **může být přesměrované v konfliktu (kousání ocasů, uší)**

Projevy chování spojené s metabolickými procesy (*maintenance behaviours*)

Potravní chování

potrava:

- prase je **omnivorní, ale i predátor** (může zabít živé zvíře, konzumuje kadavery)
- **krepuskulární** (aktivní za svítání/stmívání)
- **ferální prasata sbírají potravu až 7 h/d**
- při konzumu potravy - **sociální facilitace**
- **rytí a žvýkání**
- **v chovech kompetice při krmení**

pítí:

- **10 až 40 x/d**, krátké epizody kolem 30 s
- **preferují otevřený povrch vody**
- **naučí se pít z napáječek**

Eliminační chování

- **preferují světlé a vlhké místo**
- místo bývá **chladnější, mírný průvan**
- **otevřené**
- **vzdálené od krmítek**

Komfortní chování, péče o tělo (*grooming*)

- **Kalištění** (bahenní lázeň): termoregulace, parazité, potom $\Rightarrow$ stejný postup (kranio-kaudální) při **čištění**
- **využívá vhodné povrchy**
- **submisivní jedinec čistí dominantnímu ty části těla, na které nedosáhne sám**

Odpočinek

- **prasata si vybírají suché, uzavřené, tmavé a teplé místo bez průvanu, udržují je v čistotě**
- **vyhýbají se místům s velkým provozem** (napáječky, krmítka)
- **údobí odpočinku jsou ve dne i v noci**
- **ve stáji leží až 19 h/d**, ve skupinách (**fyzický kontakt**)

Spánek a denní rozvrh

- **spánek 6 h, REM 1,75 h**
- **ve stáji: z 19 h ležení pospává až 6,5 h**, dle typu až 2 h konzum potravy, 1-3 h jiné aktivity
- **ve výběhu, ferální: až 7 h pastva, rytí, konzum potravy, přesun, hra, soc. aktivity**

- protahování, pohyb

Sexuální chování

- **časná socializace je významná pro vývoj sex. chování kanců**
- **námluvy ⇒ zlepšená fertilita prasnic**
- **přítomnost kance ⇒ > exprese estru (feromony)**
- **přítomnost kance ⇒ akcelerace puberty u prasniček**

Estrus

- **polyestrické, částečně sezónní**
- **cyklus 21 (18-24) d,**
- **prasnice v estru vyskakují na jiná zvířata**
- **neklid, časté močení**
- **reflex imobility (test znehybnění)**

Připouštění

- **námluvy trvají do 15 min, kanec zprvu prasnici očichává, zejména oblast vulvy, čichá k její moči, poté testuje svolnost prasnice k páření nadzvedáváním ve slabínách (*nudging*), přibližuje se k ní z různých stran**
- **často močí**
- **kopulace trvá cca 5-6 nebo až 10 min**

Reflex nehybnosti

- **prasnice, které reagují nehybností nebo lordózou alespoň 10 s, se hodnotí jako receptivní**

Porod

- **v chovech je pro prasnici vhodná teplejší podložka a dostatek slámy; prasnice leží v laterální poloze**
- **v podmínkách velkochovů nemůže připravovat hnízdo, může být neklidná, vstává, uléhá, ohlíží se**

- v běžných provozních podmínkách se **prasnice přemísťují 7 dní před očekávaným porodem do porodních kotců**, kde zůstávají až do odstavu selat

Po porodu

- **prasnice nejeví aktivní zájem o narozená selata, nečistí je, pouze je očichává, když se jí přiblíží k hlavě a zřejmě je tak identifikuje**
- *kronismus*

Etologie selat

- **selata jsou prekociální**
- **mají minimální zásoby energie**
- proto je pro ně **životně důležité včasné sání; ihned po narození, zpravidla do 15 min lokalizují mléčnou žlázu a sají kolostrum**, přitom se orientují čichem a teplotou mléčné žlázy
- **preferují přední struky**
- **první 1-2 d kolostrum, poté jednotlivá kojení (1x/h) synchronizovaná typickým chrochtáním matky, jehož frekvence stoupá do okamžiku ejekce mléka**
- **pořadí u struků (*teat order*)**
- **mléčná žláza je i zdroj tepla v prvních dnech**
- přirozený odstav cca 8 týdnů
- EU: **odstav od 28. dne** po narození

Odstav - kritické údobí

- **v přirozených podmínkách chovu probíhá odstav postupně, až do cca 12. Týdne**
- **odstav ve velkochovech se vždy provádí skupinově; selata jsou náhle oddělena od matky a zařazena do skupin s neznámými selaty; stresující je pro ně zejména oddělení od matky, hlasitě vokalizují, jsou agresivní, konzum potravy klesá**

PORUCHY CHOVÁNÍ PRASAT

- masáž břicha – *belly nosing*
- kaudofágie
- kanibalismus
- agrese
- stereotypie

Agresivní chování

- v agresivním chování byly pozorovány plemenné rozdíly
- zvířata menší a nově zařazená do skupin bývají submisivní

Agrese mezi selaty

- výskyt agresivních střetů lze omezit např. zastavováním skupin selat do kotců ve večerních hodinách, za šera (při tlumeném osvětlení), kdy agresivita zvířat klesá
- do kotců lze také instalovat přepážky, za které se mohou napadení jedinci před agresory schovat

Poruchy chování prasat – zlepšení welfare

- obohatit prostředí
- krmení častěji po menších dávkách
- přepážky v kotcích
- intenzita osvětlu
- redukce agrese ve skupinách